

Gints Gabrāns: Vidējam latvietim mūsdienu māksla atrodas aiz viņam redzamo notikumu horizonta

Latviešu māksliniekam Gintam Gabrānam gandrīz katra izstāžu ziņa iesākas ar rindkopu, kas varētu būt publicēta arī kādā populārzinātniskajā izdevumā. Viņa darbos par materiālu kļūst tehnoloģiju jaunākās iespējas, cilvēku uztveres īpatnības un ideja. Ar darbu "Paraspoguļi" viņš ieguva gan vietējo, gan starptautiska mēroga atzinību, piedaloties 52. Venēcijas mākslas biennālē. 2009. gadā viņš kļuva par Purvīša balvas kandidātu izstādes apmeklētāju balsojuma uzvarētāju. Savukārt 2011. gadā Purvīša balvai tika nominēts par izstādi "Asinsgaisma".

Lai arī strīdīgā robeža starp mākslu un zinātņi vienmēr tiek provocēta, pārkāpta tā netiek. Gints Gabrāns savos darbos saglabā autora lomu, aizvien paturot jaunrades grožus savās rokās, iniciējot eksperimentus un izraisot procesus, kurus vada fizikāli lielumi. Būtisko lomu viņš vienmēr atvēl skatītājam, kas no pasīva vērotāja kļūst par daļu no eksperimenta un reizēm – par mākslas darba galveno varoni. Mākslinieka darbi no racionāliem kļūst par iracionāliem un otrādi - atkarībā no idejas, ko tie nes.

Diskusijās pēc Cēsu mākslas festivāla atklāšanas šī gada 27. jūlijā vairāki apmeklētāji pauda neapmierinātību ar Ginta Gabrāna un Kaspara Putniņa sadarbībā tapušo multimediju instalāciju "Lux aeterna" ("Mūžīgā gaisma") Cēsu pils parka estrādē, kurš daudziem šķita pārāk "garš un garlaicīgs". Gabrāns pārkāpa konvencijas un pārsteidza skatītāju nesagatavotu, nepārtrauktas estētiskās baudas vietā piedāvājot skatītājiem uzlūkot zinātniska rakstura attēlus un video, komentējot tos ar izvēlēto muzikālo pavadijumu. Tieši tāpēc viņa māksla tiek uzskatīta par avangardu, kas būtiski atšķiras no, teiksim, gaismas mūzikas parka strūklakās, kura pēc būtības ir "īsa un interesanta".

Mākslas kritiķis Vilnis Vējš Gabrāna mākslu raksturo kā paradoksālu: lai gan efektīgie attēli iegūti ceļā, kas vairāk līdzinās tehniskam eksperimentam nekā tradicionālam mākslinieciskam jaunrades aktam, tajos nezūdoši svarīga ir autora loma: viņš ir eksperimenta iniciators, virzītājs un pirmais sajūsmināti vērtējošais skatītājs. Publikas uzmanībai piedāvāto attēlu izvēlē noteicošas ir to estētiskās īpašības, kas saistītas ar dabas spēju spontāni, "ne no kurienes" ģenerēt formas un ritmiskas struktūras, kādas novērojamas it visur – mākoņos, smiltīs pie jūras, tauriņa spārnu rakstā.

Ginta Gabrāna darbi norāda uz enerģiju, kas izsaka cilvēka iekšējo būtību, pretstatot to viedoklim, kurš iekšējo būtību identificē ar domāšanu, emocijām un juteklisko uztveri. Tieši psihiskās enerģijas transformācija ir veids, kā tiek skarti vispārcilvēciskie, fundamentālie jautājumi. Var teikt, ka mākslinieks strādā ar neiespējamā realizāciju, mēģinot parādīt neredzamo, atgādinot, ka tas, ko mēs redzam, arī ir tieši tas. Lai izprastu neredzamo, jāskatās uz redzamo. Kādā intervijā pats mākslinieks atzina: "...Mēs neredzam lielāko daļu no tā, kas ir apkārt."

Vai Jums ir autoritātes mākslā?

G.G.: No mūsdienu māksliniekiem tie ir Metjū Bārnijs (Matthew Barney), Eduardo Kacs (Eduardo Kac), Olafurs Eliassons (Olafur Eliasson).

Vai nominēšana Purvīša balvai, Jūsaprāt, uzliek māksliniekam īpašu atbildību?

G.G.: Primārā atbildība man ir pret pašu darbu. Vai man ir atbildība par vērtējumu? Tas ir atkarīgs no tā, kas ir vērtētāji un kā notiek vērtēšana. Atlases komisija sastāv no ekspertiem, saistītiem ar mūsu nelielo mākslas telpu, kur viens otru pazīst un ietekmē.

Bieži vien tiek reagēts uz citu cilvēku reakciju, nevis uz pašu darbu. Atcerēsimies situāciju, kad 2009. gadā pirmo reizi tika izstādītas lāzera difrakcijas bildes, kuras mūsu mākslas vidē saņēma viszemāko novērtējumu. Tad sekoja personālizstādes Londonā, Parīzē, Madridē un nominācija Purvīša balvai, lai gan liela daļa komisijas ekspertu šo projektu nebija iekļāvusi pat apspriežamo darbu sarakstā. 2011. gadā lāzera difrakcijas bildes tika iekļautas centrālajā ekspozīcijā Maskavas Ceturtajā laikmetīgās mākslas biennālē. Domāju, Helēnai Demakovai, Solvitai Kresei un daudziem citiem no šī loka tās ir sliktas ziņas, bet uz laiku tās ārēji izmaina viņu publisko attieksmi pret šo projektu, un kļūst saklausāmi arī citi viedokļi. Tas priecē. Ir ļoti svarīgi, ka fināla projektu izvērtēšanā tiek piesaistīti starptautiskie eksperti, kuri spēj paskatīties uz darbiem pilnīgi no malas.

Vai, strādājot pie jauna projekta, esat pieķēris domājam sevi par izpatikšanu publikai un/vai kritiķiem?

G.G.: Esmu skatītāja pusē. Viņam ir tiesības uztvert un izzināt mākslas darbu pēc sava skatījuma, nepieskaņojot to kāda kritiķa, kuratora vai institūcijas sniegtajiem, citreiz pat uzspiestiem koncepcijai un kontekstam. Tas, ko katrs atsevišķais skatītājs redz, tas to arī nozīmē. Izpatikt var tiem, kuri atteikušies vai pazaudējuši savu viedokli un redzējumu, sekojot vienojošām norādēm, kas ir īstākā, dziļākā un prestižākā māksla. Bet tiem man nav vēlēšanās izpatikt.

Vai atceraties brīdi, kad sapratāt, ka gribat radīt un būt mākslā?

G.G.: Pirmo brīdi ne, bet skolas gados es jau biju to stingri nolēmis.

Vai ar tradicionālajiem mākslas izteiksmes līdzekļiem – audeklu, krāsām, mālu utt. – Jums ir par šauru? Kā izvēlaties izteiksmes veidu un, ja tā var teikt, materiālu savam nākamajam projektam?

G.G.: Man vienkārši interesē dažādi materiāli to neparasto īpašību dēļ. Bet, ja kāds strādā tikai ar audeklu un krāsām, tur nav nekādas šaurības, jo tas ir tiešākais veids, kā izpaust ideju. Viens no spēcīgākiem Latvijas mūsdienu māksliniekiem – Jānis Avotiņš, pārsvarā tikai gleznojot, ir atstājis ietekmi ne tikai uz jauniem gleznotājiem, bet arī uz tiem, kuri veido instalācijās.

Ūdens, asins – kas būs nākamais?

G.G.: Fotosintēze, vienzūnu aļģes, kas aug no skatītāju izelptās ogļskābās gāzes un ražo skābekli, aļģu un visu augu zaļais pigments - hlorofils, kas atbild par fotosintēzi, un ultravioletā gaismā fluorescē koši sarkanais.

Ko pats uzskatāt par savu lielāko profesionālo sasniegumu līdz šim?

G.G.: "Ejot cauri sienām" (2005. un 2006. gadā), "Ne vilnis, ne daļiņa. Ejot cauri sienām" (2007. gadā), pāris beidzamie projekti un topošais.

Kā Jūs attēlotu "vidējo latvieti"?

G.G.: Visus es nevaru apzināt, bet, ja mēs tematiski sašaurinām skatījumu uz kultūras cilvēkiem, tas varētu būt tāds, kurš iet uz teātri, bet mūsdienu mūzika un māksla atrodas aiz viņa redzamo notikumu horizonta.